

Zinātniskā recenzija par projekta „Economic Influence of the EU and Russia on the Eastern Partnership States” publikāciju „Dilemmas of Europeanization: Political Choices and Economical Transformations in the Eastern Partnership Countries” (Rīga: LIIA, 2016)

Grāmata veltīta sabiedriski un zinātniski aktuālai tēmai – politiskām un ekonomiskām transformācijām ES Austrumu partnerības (AP) valstīs – Armēnijā, Azerbaidžānā, Baltkrievijā, Gruzijā, Moldovā un Ukrainā. Publikācijā analizētas un salīdzinātas minēto valstu sociālās, politiskās un ekonomiskās modernizācijas problēmas – eiropeizācija, kas aktuāla postpadomju valstīm, ievērojamai daļai bijušās PSRS Eiropas daļas republiku. Rakstu krājumā, piesaistot pētniekus no šīm valstīm, analizēta AP valstu līdzšinējā politiskā un ekonomiskā attīstība un kā tā ietekmē tālākas sadarbības un integrācijas perspektīvas ar Eiropas Savienību.

Ievadā norādīts, ka ES ir centusies veicināt AP valstu attīstību un vietējo un reģionālo stabilitāti. Uzsvērts, ka AP telpa nav homogēns reģions. Autori analizējuši sociāli politiskās un ekonomiskās atšķirības un īpatnības katrā no AP dalībvalstīm. Norādīts uz sociāli ekonomiskiem apstākļiem, kas negatīvi ietekmē reformu procesus katrā no valstīm: pilsoniskās sabiedrības vājums, sistēmiska korupcija u.c. Ievērojama vieta grāmatā ierādīta analīzei par to, kādā veidā un cik lielā mērā AP valstu politisko, ekonomisko un tiesisko situāciju iespaido Krievijas piedāvātā konkurējošā ģeopolitiskā telpa integrācijai – Eirāzijas ekonomiskās savienības ideja.

Grāmatā sniegta teorētiska nodaļa, kas aplūko Eiropas integrācijas un eiropeizācijas konceptu, tā ārējos aspektus, tai skaitā izmantojot Laveneksa un Šimelfenninga teorētiskās atziņas par sadarbības mehānismu efektivitāti. Analizētas konceptuālās pieejas eiropeizācijai un ES un AP valstu kā divpusēja procesa mijiedarbībā.

Grāmatas ievada nobeigumā izvirzītie jautājumi veiksmīgi strukturē tālāko izdevuma nodaļu autoru meklētās atbildes uz tiem.

Kā zināms, ES sadarbība ar partnervalstīm no ES puses tiek sasaistīta ar politiskām, ekonomiskām un tiesiskām reformām. Baltkrievijas, Azerbaidžānas, Armēnijas (valstis, kas nav noslēgušas asociācijas līgumus) īpatnības sadarbībā ar ES. Tas ir būtisks jaunās grāmatas pluss, jo publiskajā telpā nereti prevalē neprecīzs uzskats, it kā minētās valstis būtu pilnībā atteikušās no sadarbības turpināšanas ar Eiropas Savienību. Savukārt šis akadēmiskais pētījums, piesaistot attiecīgo valstu pētniekus, precizē šo valstu sadarbības līmeni ar Eiropas Savienību. Pētījumā ir izteikts viedoklis, ka Krievijas spiediens sevišķi uz šīm trim valstīm ir neveiksmīgas eiropeizācijas rezultāts un ka valstis, kurās šis process ir nepietiekami dziļi iesakņojies, vieglāk pakļaujas Krievijas spiedienam. Norādīts, ka politiskie lēmumi vēl nenozīmē efektīvu eiropeizāciju, arī valstīs, kas asociācijas līgumus noslēgušas. Adaptācija ES noteikumiem prasa partnervalstīs dziļu transformāciju, grūtības kuras realizācijā grāmatā analizēta vairāk vai mazāk detalizēti.

Iespējams, varētu papildināt, ka tās lielā mērā ir neveiksmīgas reformas vai "pusreformas", kas līdz šim nav veiktas 25 gadu laikā kopš PSRS sabrukuma, līdz ar to nav ļāvušas ceturtdaļgadsimta laikā veiksmīgāk saraut saites ar padomju pagātni sociālajā, politiskajā un ekonomiskajā sfērā. Atšķirībā no Baltijas valstīm, šaubas par ģeopolitisko izvēli un kavēšanās ar to lielā mērā izriet no konsensusa trūkuma AP valstu sabiedrībā un politiskajā elitē.

Abi konkurējošie ģeopolitiskie un ģeoeconomiskie projekti ir vērsti uz vienu valstu grupu. Skaidrāk varēja uzsvērt, ka zināmā mērā EES priekšrocība ir normatīvu prasību neizvirzīšana potenciālajām dalībvalstīm, pretstatā ES prasībām AP valstīm, pieprasot transformācijas ilglaicīgākā perspektīvā. Jāpieskaņo likumdošana ES likumdošanai – pakāpeniski integrēt valstis ES iekšējā tirgū (liberalizācija, tirgus atvēršana u.c.). Aprakstīti ES vienpusējie restrikcijas pasākumi.

Grāmatā izvirzīts jautājums – cik šīs ģeopolitiskās platformas ir savietojamas vai savstarpēji izslēdzošas? Domājams, ka arī nākotnē šis jautājums būs aktuāls Armēnijai, Azerbaidžānai un Baltkrievijai, kuras turpinās meklēt manevra telpu, balansēt savu ārpolitiku multivektoriālā virzienā, lai gan ES un Krievija ir devušas nepārprotamus signālus, ka šie ģeopolitiskie un ģeoeconomiskie projekti ir savstarpēji izslēdzoši. Partnervalstīs dažādi redz viņu mērķus attiecībā ar ES. Analizētas arī likumdošanas reformu īstenošanas grūtības Ukrainā, Moldovā un Gruzijā.

Pētījums sniedz plašu "case study" un empīrisku materiālu par sešu partnerības valstu politisko un ekonomisko situāciju, formālām saitēm ar ES (tās ekonomisko klātbūtni, tirdzniecību un investīcijām), formāliem un neformāliem eiropeizācijas aģentiem, eiropeizācijas efektivitāti. Sevi attaisno pieeja, publikācijas noslēguma daļā izvirzot un skaidrojot eiropeizācijas indeksu, saskaņā ar kuru AP valstis sarindotas, ņemot vērā nupat uzskaitītos kritērijus. Izdarīti secinājumi kopsavilkuma un raksturojuma veidā par katru valsti.

Pētījuma galasecinājumos norādīts uz vietējo faktoru lielāku ietekmi salīdzinājumā ar ES piedāvātajiem politiskajiem un normatīvajiem ietvariem, kuru praktiskā iedarbība ierobežota. Tāpēc panākumi tikai daļēji atkarīgi no ES īstenotās kaimiņattiecību politikas. Valstu atšķirīgās attīstības dēļ ir atšķirīgs iesaistītības līmenis ES projektā. Īsumā raksturots, kāda ir ģeopolitisko apstākļu ietekme uz katras valsts stratēģiju. Secinājumu pārskatā tiek uzsvērtas katras valsts īpatnības un atšķirības eiropeizācijas procesā, uzrādīti eiropeizācijas mehānismi un aktori. Izdarīti vairāki apkopojoša rakstura secinājumi par eiropeizācijas kopējo gaitu AP valstīs, nevaicoties norādīt uz Eiropas integrācijas pretrunīgumu – ka tas nav lineārs process. Sniegti vairāki ieteikumi – rekomendācijas.

Saskaņā ar recenzenta domām, pētījums sniedz visai detalizētu faktoloģisko materiālu, salīdzinošu analīzi par ES un partnervalstu sadarbības līdzšinējo attīstību divu ģeopolitisku projektu konkurences apstākļos. Pētnieku komanda šo pētījumu veikusi labā akadēmiskā līmenī, tā nākšana klajā dod iespēju

padziļināt politiķu, ekspertu un citu lasītāju izpratni par AP dalībvalstu eiropeizācijas tēmu.

Ainārs Lerhis
Dr.hist., Austrumeiropas politikas pētījumu centrs,
Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts

25.08.2016.